

4. Иванишев Н. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. – Киев., 1863. – 72 с.
5. Яковлів А. До питання про генезу копних судів на Україні // Життя і право. – 1928. – Число II. – Львів, 1928. – С. 1–12.
6. Бойко І. Й. Державний лад і право Київської Русі. – Львів, 2004. – 67 с.
7. Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час). – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
8. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах / За ред. Гончаренка В. Д. – Том 1. – К.: Ін Юре, 2000. – 472 с.
9. Gawronski F. Sądy kurne vel kopne na Polesiu. – б. м. і р.
10. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. – Москва: ИНФРА-М, 1998. – 790 с.
11. Правовий звичай як джерело українського права IX – XIX ст. / За редакцією І.Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2006. – 280 с.
12. Леонтович Ф. Русская Правда и Литовский Статут в видах настоятельной необходимости включить литовское законодательство в круг истории русского права // Антологія української юридичної думки / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – Том 2: Історія держави і права України: Руська Правда. – Київ: Юрична книга, 2002. – с. 155–223.
13. Российское законодательство X–XX веков. – Т. 1. – Москва, 1984. – 432 с.
14. Лешков В. М. Русский народ и русское государство. История русского общественного права до XVIII в. // Антологія української юридичної думки. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Том 2: Історія держави і права України: Руська Правда. – Київ: Юрична книга, 2002. – с. 52–136.
15. Любавский М. Областное дѣленіе и мѣстное управление Литовско-Русскаго государства ко времени изданія Перваго Литовскаго статута. – Москва, 1892. – 884 с.
16. Падох Я. Суди й судовий процес старої України. – Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, Львів, 1990. – 128 с.
17. Кульчицький В., Тищик Б., Бойко І. Галицько-Волинська держава (1199–1349) – Львів: Більос, 2005. – 280 с.
18. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. – К.: Україна, 1998. – 254 с.
19. Бойко І., Бедрій М. Особливості вервних судів Галицько-Волинської держави (1199–1349 рр.) // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – с. 32–36.
20. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – Львів, 1999. – 220 с.

Бондаренко К.В., ОНЮА

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

В статті пропонується визначити поняття «монопольне положення суб'єкта на ринку», «монопольна влада», «зловживання монопольним положенням», розглядається питання застосування санкцій за зловживання монопольним положенням, і пропонується розв'язати проблему існуючої колізії в чинному законодавстві України.

In the article is made an attempt to give a definition to the concept monopoly position of the market subject, monopoly power, abuse of the monopoly position of the market subject, the question of application of sanctions for the abuse of the monopoly position of the market subject, and the attempt to solve the problem of collision in the current legislation of Ukraine is made.

З моменту проголошення незалежності української держави в країні почалися активні ринкові перетворення. Про позитивність результатів таких перетворень, якісну зміну та розвиток економічних відносин у нашій державі свідчить вступ України до Світової Організації Торгівлі – беззаперечне визнання світовим співтовариством України країною з ринковою економікою. Водночас запорукою розвитку здорової та потужної економіки є конкуренція, саме тому антимонопольне регулювання як інструмент держави, покликаний захищати здорові ринкові конкурентні відносини, у будь-якій країні є дуже важливою складовою ринкового механізму. В свою чергу, одним із пріоритетних напрямків розвитку антимонопольного законодавства України є дослідження монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, визначення статусу таких суб'єктів, підстав для віднесення суб'єктів господарювання до такої категорії, розробка механізмів впливу та притягнення їх до відповідальності, оскільки рівень монополізму в нашій державі є дуже високим.

Все вищезазначене вказує на безумовну актуальність теоретичних досліджень, які стосуються кваліфікації порушень, пов'язаних із зловживанням монопольним становищем.

Питання відповідальності за зловживання монопольним становищем розглядалась на теоретичному рівні як вченими науки адміністративного права: Л.Р. Біла, Н.О. Саніахметова, О.М. Стороженко та ін., так і вченими-спеціалістами з господарського права: С.Б. Мельник, В.С. Щербина та ін [1; 2; 3].

В даній статті надається спроба визначити поняття «монопольне становище суб'єкта господарювання на ринку», «монопольна влада», «зловживання монопольним становищем», розглядається питання застосування санкцій за зловживання монопольним становищем, та надається спроба вирішити проблему існуючої колізії в чинному законодавстві України.

Так, згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо: 1) на цьому ринку у нього немає жодного конкурента; 2) не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин [4].

Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35%, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції. Монопольним (домінуючим) також може бути визнане становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35 або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема, внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, що належать конкурентам.

Поряд із зазначеними нормами є спеціальні умови щодо встановлення монопольного (домінуючого) становища кожного з кількох суб'єктів господарювання. Згідно з ч. 4 цієї статті вважається, що кожен із двох чи більше суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо стосовно певного виду товару між ними немає конкуренції або є незначна конкуренція і щодо них, разом узятих, виконується одна з умов, передбачених ч. 1 цієї статті.

Монопольним (домінуючим) вважається також становище кожного з кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови:

1) сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50%;

2) сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70%; і якщо при цьому вони не доведуть, що стосовно них не виконуються умови ч. 4 ст. 12 Закону.

Монопольне становище є складним поняттям, яке включає до своєї структури два елементи, а саме – володіння часткою на ринку, що перевищує 35 відсотків (за загальним правилом), а також наявність монопольної влади. Саме наявність монопольної влади дозволяє суб'єктам господарювання диктувати ціни на ринку і використовувати інші заборонені прийоми і способи з метою гарантування своєї надвисокої прибутковості, тому і пропонується вважати порушенням антимонопольного законодавства саме зловживання монопольною владою.

Монопольна влада виступає як наслідок володіння часткою ринку, (яка не обов'язково повинна перевищувати 35 відсотків), без монопольної влади суб'єкт господарювання не буде займати монопольне становище, в той же час без частки на ринку самого монопольного становища не може бути.

Таким чином, монопольне становище повинно розглядатися як різностороннє, складне поняття, невід'ємними «атрибутами» якого виступають володіння певною часткою ринку, а також монопольна влада.

Зловживання монопольним становищем є одним із видів порушення законодавства про захист економічної конкуренції, відповідальність за яке передбачено ст. 166-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що полягає у здійсненні одним суб'єктом господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, таких дій, які неможливо здійснити за умов ефективної конкуренції на відповідному ринку товарів (робіт, послуг) [5].

Метою такого зловживання є отримання додаткового прибутку або інших переваг, які пов'язані не з підвищенням ефективності діяльності суб'єкта господарювання, а з використанням ним свого монопольного становища на ринку.

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» (ч. 1 ст. 13) дане наступне легальне визначення аналізованого поняття: зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [4].

Першим видом діянь, визнаних Законом «Про захист економічної конкуренції» зловживанням монопольним становищем на ринку, є встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку (п. 1 ч. 2 ст. 13).

У Законі «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» зазначені два види таких правопорушень: 1) встановлення монопольно високих цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до порушення прав споживачів;

2) встановлення монопольно низьких цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до обмеження конкуренції (абз. 7,8 ст. 4) [6].

Слід зазначити, що в Законі «Про захист економічної конкуренції» це діяння зі змістовної сторони розширене: якщо в Законі «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» були зазначені лише цінові зловживання, то в Законі «Про захист економічної конкуренції» зазначене не тільки встановлення цін, але також інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку.

Наступними видами діянь, визнаних Законом «Про захист економічної конкуренції» зловживанням монопольним становищем є: 1) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;

2) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору (пункти 2 і 3 ч. 2 ст. 13).

Ці два види правопорушень подібні до двох правопорушень, які передбачені Законом «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» – нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не відносяться до

предмета договору, в тому числі нав'язування товару, не потрібного контрагенту; встановлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежують права окремих споживачів (абз. 2 і 6 ст. 4). Закон «Про захист економічної конкуренції» відмовився від вживання терміну «нав'язування», замінивши його термінами «застосування» та «обумовлення».

Наступними видами зловживань монопольним становищем на ринку відповідно до Закону «Про захист економічної конкуренції» є: 1) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

2) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання (пункти 4 і 5 ч. 2 ст. 13).

У якості останніх видів зловживання монопольним становищем на ринку Закон «Про захист економічної конкуренції» називає: а) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

б) створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання (пункти 6 і 7 ч. 2 ст. 13).

Дуже цікавою та слушною, на наш погляд, є думка Мельник С.Б., яка стосується визначення поняття правопорушення «зловживання монопольним становищем». Автором висловлюється думка, що в українському законодавстві вказується на зловживання монопольним становищем на ринку, хоча точнішим, слід було б уживати такий термін як «зловживання монопольною владою на ринку», оскільки за сутністю суб'єкти господарювання зловживають не становищем, а тією владою, якої вони володіють унаслідок заняття цього становища [2].

Підставою для юридичної відповідальності за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку є склад цього правопорушення: об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення і суб'єктивна сторона правопорушення.

Зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку як порушення законодавства про захист економічної конкуренції пов'язано з таким об'єктом, як свобода здійснення підприємницької діяльності за умов конкуренції на ринку. Об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішній прояв протиправного діяння. Вона складається з трьох елементів: 1) протиправне діяння; 2) суспільно шкідливі наслідки протиправного діяння; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали.

Це правопорушення може бути вчинено тільки спеціальним суб'єктом – суб'єктом господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку. Суб'єктивна сторона цього правопо-

рушення – наявність спеціального умислу, отримання додаткових переваг.

Для кваліфікації таких дій, як зловживання суб'єктом господарювання монополієм (домінуючим) становищем є необхідними дві умови: по-перше, встановлення володіння ним монополієм становищем і, відповідно – монополією владою на ринку; по-друге, використання цієї влади з метою здійснення незаконних дій, що спричиняють або можуть спричинити негативні наслідки для конкуренції, прав інших суб'єктів господарювання або споживачів.

Закон України «Про захист економічної конкуренції» поряд із іншими видами стягнень за зловживання монополієм становищем, встановлює таке стягнення, як штраф.

Законодавством визначено, що штрафи накладаються не у фіксованих розмірах, а в розмірі відсотка доходу залежно від виду порушення та конкретних обставин, що або пом'якшують, або збільшують провину. Штраф за порушення у вигляді зловживання монополієм становищем на ринку накладається на винного суб'єкта господарювання у розмірі до 10% доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф [4].

Слід також звернути увагу на те, що статтею 166-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення також передбачено такий вид стягнення, як штраф у розмірі до 15 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю – до 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Вочевидь стає зрозумілим наявність колізії положень Закону України «Про захист економічної конкуренції» та положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, оскільки є не зовсім зрозумілим, який саме розмір штрафу має бути застосований до правопорушника, тобто яка саме норма права, а точніше, норма якого саме нормативного акту має застосовуватись – Закону чи Кодексу.

Відповідно до ст.24 і 25 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» державні уповноважені і голови територіальних відділень Комітету у разі порушення антимонопольного законодавства складають і передають до судів протоколи про адміністративні правопорушення. Однак практика останніх років показувала неефективність судової процедури розгляду справ про застосування мір адміністративної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства, про що неодноразово відзначалося в звітах [8].

Як і раніше, чинником, що обмежував сферу застосування заходів адміністративного впливу до осіб, які вчинили порушення антимонопольного законодавства, залишався передбачений статтею 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення двомісячний строк з дня вчинення нетривалого порушення або виявлення порушення, що триває, протягом якого можливо притягнути до адміні-

стративної відповідальності. Заходи, спрямовані на всебічне, повне й об'єктивне з'ясування дійсних обставин справ, прав і обов'язків сторін, як правило, неможливо здійснити за два місяці, протягом яких судом може бути прийнято рішення.

Відповідно до нової редакції ст. 16 Закону «Про Антимонопольний комітет України» державний уповноважений Антимонопольного комітету України для реалізації завдань, покладених на Комітет, має право розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення за порушення антимонопольного законодавства [7].

На нашу думку, такі зміни не сприяють більш ефективному розгляді справ, адже головна проблема полягає в неможливості через колізії законодавства однаково застосовувати норми права.

Нагальною видається потреба внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, та водночас до положень Закону, які мають вказувати на порядок та підстави притягнення суб'єкта господарювання до адміністративної відповідальності за Кодексом, та окремо – на порядок та підстави притягнення до відповідальності за Законом.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити наступні висновки:

1. Монопольне становище – це таке положення суб'єкта господарювання на ринку, при якому йому частка на ринку товарів чи послуг дорівнює 35 і більше відсотків, або він володіє монопольною владою, тобто має можливість впливати на економічні процеси на ринку.

2. Монопольна влада – це можливість впливу суб'єкту господарювання на економічні процеси на ринку, збільшення або зменшення товарообігу певних товарів, а також на функціонування інших суб'єктів господарювання на ринку.

3. Під монопольним становищем слід розуміти дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, володіє монопольною владою, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

4. Доцільно внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: 1) збільшити розмір штрафів, які застосовуються до порушників антимонопольного законодавства до розмірів, встановлених Законом України «Про захист економічної конкуренції»; 2) також пропонується використовувати лише процедуру притягнення до відповідальності, передбачену Законом «Про Антимонопольний Комітет України», до прийняття нового Кодексу про адміністративні правопорушення.

Література:

1. Біла Л.Р. Административная ответственность за нарушения антимонопольного законодательства: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1996.
2. Мельник С.Б. Монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Одеська національна юридична академія. – О., 2001. – 192 с.
3. Стороженко О.М. Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монопольним (домінуючим) становищем на ринку: Дис. ... канд. наук: 12.00.07 – 2008.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 грудня 1984 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – ст. 1122.
6. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992 – № 21 – Ст. 296.
7. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – ст. 472.
8. Річні звіти Антимонопольного комітету України за 2007 рік, 2008 рік // електронний ресурс <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/index>.

Воробель У.Б., ЛНУ ім. І. Франка

ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ БЕЗ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ

В статті проаналізована можливість застосування норм інститутів припинення виробництва по справі та залишення заяви без розгляду в особі виробника. Розкриті особливості, пов'язані з застосуванням норм цих інститутів в особі виробника та висвітлені упущення та прогалини в правовому регулюванні цього питання.

In the article opportunity of applying of norms of the institution of cessation of the case proceeding and leaving request without consideration in the one of the kinds of civil justice, particularly in special proceeding, is analysed. Features bound with applying norms of this institution in special proceeding are revealed; gaps and indeterminations in legal adjusting of this matter are elucidated.

Закінченню розгляду справи без ухвалення рішення по суті справи в окремому провадженні в теорії цивільного процесуального права приділяли небагато уваги: окремі наукові роботи, присвячені цим формам закінчення судового розгляду в окремому провадженні, були опубліковані ще в 60-х роках двадцятого століття. З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України [12] (далі – ЦПК України) були внесені зміни як у перелік підстав закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду, так і у перелік справ, які розглядаються за правилами окремого провадження. Проте в науці цивільного процесуального права цим змінам не була дана належна оцінка.

Деякі автори у своїх працях висвітлювали окремі аспекти форм закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті справи в окремому провадженні. Зокрема, розкриттю цього питання були присвячені праці таких вчених, як В.І. Велівіса, Є.Г. Пушкаря, М.А. Тупчієва